

**Memòries de la
Reial Acadèmia Mallorquina
d'Estudis Genealògics,
Heràldics i Històrics**

22

PALMA 2012

MEMÒRIES
DE LA REIAL ACADÈMIA MALLORQUINA
D'ESTUDIS GENEALÒGICS,
HERÀLDICS I HISTÒRICS

Núm. 22

Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics.
Història: 1ª Època (1953-1955): *Memorias de la Academia Mallorquina de Estudios Genealógicos.* ISSN 1137-6414. 2ª Època (1993-2001) *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics* ISSN 1137-6406.

ISSN 1885-8600

Periodicitat: ANUAL

Editor: *Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Històrics, Genealògics i Heràldics.*

Academia associada al Instituto de España

Director

Dr. Antonio Planas Rosselló, Universitat de les Illes Balears

Consell de Redacció

Dr. Pedro de Montaner Alonso, Arxiu Municipal de Palma

Dr. Miguel J. Deyá Bauzá, Universitat de les Illes Balears

Dr. Miguel Ángel González de San Segundo, Universidad de Zaragoza

Dr. Fernando Sánchez Marcos, Universitat de Barcelona

Dr. Esteban Sarasa Sánchez, Universidad de Zaragoza

La revista es troba inclosa en el catàleg LATINDEX (www.latindex.org)

Incorporada a DICE

Categoritzada a ANEP

Indexada a les bases de dades ISOC i Regesta Imperii

Allotjada a e-Dialnet: <<http://dialnet.unirioja.es/servlet/revista?codigo=12069>>

La correspondència i remisió d'originals s'haurà de dirigir a :

Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics,
C/ de la Rosa, 3. 07003 Palma de Mallorca.

© dels autors pels seus articles

Reservats tots els drets. Cap part d'aquesta revista pot ésser reproduïda, emmagatzemada en un sistema d'informàtica o transmesa de qualsevol forma o per qualsevol mitjà, electrònic, mecànic, fotocòpia, gravació o altres mètodes sense previ i exprés permís de l'editor de la revista.

Dipòsit legal PM 658-93

Imprès a les Illes Balears per:

GRÀFIQUES RUBINES

Francesc de Borja Moll, 36

07350 BINISSALEM

T. 971 511 739

E. taller@grafiquesrubines.com

MEMÒRIES DE LA REIAL ACADÈMIA MALLORQUINA D'ESTUDIS GENEALÒGICS, HERÀLDICS I HISTÒRICS

ÍNDEX

Jordi Gayà Estelrich <i>El tercer martiri de Ramon Llull. Reflexions d'Historiografia Lul·lística</i>	9
P. de Montaner <i>La descendencia del juez Mossé Xabi, judío de Mallorca del siglo XIV</i>	23
Aina Pascual Bennassar <i>La illeta del teatre Sans i el seu entorn</i>	63
Margalida Bernat Roca <i>Onofre Rodríguez contra la Universitat: sobre tints i noves murades (Ciutat de Mallorca, 1576 - 1622)</i>	99
Francisco Molina Bergas <i>El servicio militar de Pedro Ramón Zaforteza en las Guerras de Flandes (1596-1607)</i>	119
Albert Cassanyes Roig / Rafael Ramis Barceló <i>El atentado antiluliano de 1699 en el marco ideológico de la Universidad de Mallorca</i>	141
Felipe Rodríguez Morín <i>Miguel Domingo, un huracán liberal en la isla de Mallorca (1810-1814)</i>	167
Román Piña Homs <i>El día en que Palma juró la Constitución de 1812</i>	187

José Francisco de Villalonga Morell <i>Los Títulos Nobiliarios en Menorca</i>	119
Juan de Quiroga Conrado <i>Velasco Petriz, origen de un linaje: los Quiroga</i>	227
<i>Memòria de la Reial Acadèmia d'Estudis Històrics, Genealògics i Heràldics</i>	253

ONOFRE RODRÍGUEZ CONTRA LA UNIVERSITAT: SOBRE TINTS I NOVES MURADES (Ciutat de Mallorca, 1576 – 1622)*

Margalida Bernat i Roca
Museu de Mallorca

RESUM

El tintorer Onofre Ventura Rodríguez va veure enderrocar la seva casa i els tints annexos a causa de la construcció del darrer recinte murari de Ciutat de Mallorca. Davant la tardança i, segons ell, la insuficiència de la indemnització, entaulà plet amb la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca. No el va veure conclòs i el continuà el seu fill i hereu Onofre Rodríguez. S'ignora, ara per ara, quin en va ser el resultat del litigi. El que sí se sap és que la pèrdua dels tints significà la desaparició d'una nissaga ja que s'hagueren d'abandonar l'ofici familiar i les activitats comercials que l'acompanyaven.

PARAULES CLAU: Regne de Mallorca, Segles XVI i XVII, Murades, Enderrocament, Tints, Plet.

ABSTRACT

Onofre Ventura Rodríguez saw to demolish his house and the installations of dye attach owing to the construction of the last wall of Ciutat de Mallorca. In front of the delay and, as the affected, the insufficiency of the compensation, boarded lawsuit with the *Universitat i Regne de Mallorca*. It did not see it concluded and continued it his son and heir Onofre Rodríguez. For the time being, it ignores which was the result of the lawsuit. What himself knows is that the stray supposed the disappearance of a dynasty since it had to abandon the familiar job and the commercial activities that accompanied it.

KEYWORDS: Regne de Mallorca, 16th and 17th centuries, Walls, Demolish, Installations of dyes, Lawsuit.

A començaments del segle XVII, la situació dels tintorers a Ciutat de Mallorca era de franc enfonsament. Al llarg del segle XV havien passat pel monopoli, per una fase de fallida, per la privació d'ordinacions, per la desaparició del col·legi i per la con-

Rebut el dia 29 de novembre de 2011. Acceptat el 15 de maig de 2012.

* Sigles emprades: ARM (Arxiu del Regne de Mallorca). AA (Audiència). AH (Arxiu Històric). *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (BSAL). EU (Extraordinaris de la Universitat). LR (Lletres Reials). Prot. (Protocols notarial).

següent pèrdua del control sobre la seva activitat. Tot junt, és causa de què, pel segle XVI, les notícies resultin més aviat escadusseres. Les que hi ha fan palesa l'absència d'un organisme propi que vetllàs per la integritat de l'Ofici i que tengués cura de la qualitat del treball. Si bé és cert que aquest darrer punt queia dins l'esfera d'influència dels paraires, també ho és que aquests només perseguien el benefici econòmic tot exercint un ferri control dels preus.

1.- Tints i tintorers al segle XVI

Els primers anys del segle XVI no varen esser favorables pels tintorers. D'una part, es trobaven immersos en el marasme d'una herència feixuga de les darrerries del segle XV: l'Ofici de Tintorers hagué de veure com, després d'una sèrie poc clara de manobres, a 1478, se suprimien els seus privilegis.¹ El Col·legi era extingit, en una desaparició que es perllongaria fins la segona mitat del segle XVII. D'aquesta manera, a poc de començar el segle i segons la Talla de 1512, a Ciutat de Mallorca hi havia només vuit tintorers en condicions de tributar (Quadre 1). Una quantitat prou minsa per a una activitat que havia de completar la feina de paraires i teixidors, la qual era la més nombrosa en menestrals i la de major volum de producció.

Aquestes dades posen en evidència com es tractava d'un col·lectiu de poca rellevància econòmica. Si es té en compte que l'índex 100 de Ciutat de Mallorca se situava en els 20,01 sous, són cinc els tintorers que es troben per davall d'aquesta xifra, mentre que els tres restants assignats ho superen sense exageració, si bé amb una certa notorietat amb relació al grup.

QUADRE 1: Tintorers de Ciutat de Mallorca contribuents a la Talla de 1512 (en sous)		
NOM:	ASSIGNAT:	PAGAT:
Antoni Torrangí	5	1,24
Joan Sala	5	1,24
Antoni Delmedo	6	148
Pere Salleres	10	2,48
Joan Llinas	10	2,48
Pere Sala	30	7,48
Alonso del Río, mestre	100	25,00
Bartomeu Ballester	128	32,00
TOTAL:	294	73,40
MITJANA:	36,75	9,18

Font: BARCELÓ, M., *La Talla ... 1512*, pp. 21-132. Correspon a: ARM – AH 3.015. Elaboració pròpia.

¹ BARCELÓ CRESPI, M., "Problemàtica del Gremi de Tintorers devers 1487", *IX Jornades d'Estudis Històrics Locals: La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII – XVI)*, Palma: IEB, 1991, pp. 223-234. BERNAT I ROCA, M., *Els «III mesters de la llana»: Paraires, Teixidors de Llana i Tintorers a Ciutat de Mallorca (Segles XIV – XVII)*, Palma: IEB, 1994, pp. 49-55 i 80-90.

Al comparar-se amb altres menestrals de la manufactura tèxtil també poc nombrosos i independentment de què tenguessin o no Col·legi (Quadre 2), encara és més evident aquest potencial tan minso. La poca empenta es confirma a l'any 1515 amb la contribució d'homes d'armes per la defensa de Bugia. Els tintorers no en pogueren presentar cap, situació que sols es donà en oficis com els de corders i esparters, mentres que altres activitats que ni tan sols comptaven amb col·legi, com els matalassers, sí que ho pogueren fer.²

QUADRE 2: Altres oficis tèxtils a la Talla de 1512 de Ciutat de Mallorca (en sous)			
OFICI:	NÚM.:	MITJANA ASSIGNAT:	MITJANA PAGAT:
Capellers	5	69	17,2
Cinters	4	35	8,68
Flassaders	6	72	17,92
Matalassers	5	97	24,20
Teixidors de Vels	5	25	6,16

Font: BARCELÓ, M., *La Talla... 1512*, pp. 21-132. Correspon a: ARM, AH 3.015. Elaboració pròpia.

Per altra banda, l'esclafit de les Germanies (1521 – 1523) suposà un cop molt fort per a les infraestructures existents. Els registres d'addictes a La Germania³—amb més d'un mil·lenar de referències directes i indirectes— permeten detectar un 3'46 % de tintorers entre els menestrals implicats. El primer que això planteja és quin era el nombre d'aquestes instal·lacions, en comparació als obradors d'altres activitats tèxtils.

D'altra part, l'encreuat de les dades dels tints afectats —catorze— i les dels tintorers detectats, es fa palès que aquestes instal·lacions no sempre era de titularitat d'un tintorer d'ofici, sinó que els controlava un mercader: el senyor del tint⁴ que podia o no coincidir amb un menestral que exercís directament l'ofici. El cert és que només dos noms apareixen acompanyats de la qualificació de mestre i encara entre els qui actuen de testimonis o patiren danys, no en el llistat general. Es pot inferir, en conseqüència, que aquests tints es devien trobar en mans d'uns pocs membres: els econòmicament més sòlids i més ben relacionats amb el món del comerç.

² SEVILLANO COLOM, F., "Mallorca y la defensa de Bugia (1515)", *BSAL*, 38 (1971), pp. 332-370.

³ QUADRADO, J. M., *Informacions judicials sobre 'ls addictes a la Germania en la Ciutat e Illa de Mallorca. Penas de cos e d'haver a ells imposades apres la reducció de 1523*, Palma: Estampa de Felip Guasp, 1896.

⁴ Pràcticament totes les activitats, col·legiades o no, coneixien aquesta figura del *senyor*, que ja comença a estar ben documentada, fins i tot en feines que res tenien a veure amb la dels menestrals, com ara el Bordell.

QUADRE 3: Tintorers durant el període de les Germanies (1520-1523)		
REG:	NOM.:	ALTRE OFICI:
613	Steva di Dino	
624	Bartomeu Moragues	
625	Bernat Puig	paraire
632	Gabriel Cerda a. Margoy	
635	Vicens Agost	
636	Antoni Pons a. Tarragoni	
637	Juan Benejam	
643	Ramon Terrasa	
752	Miquel Fiol	sabater
869	Guillem Mora	
891	Joan Melis	paraire
626	<i>Pere, mestre</i>	
679,695	<i>Bartomeu Ballester, mestre</i>	
909	<i>En Garau</i>	

Font: QUADRADO, J. M., *Informacions judicials ... Els registrats en cursiva apareixen com a testimonis*. Elaboració pròpia.

Això du a considerar també que, en general, els tintorers que surten com a addictes a les Germanies havien de pertànyer als estrats més baixos, mentres que els damnificats havien d'esser precisament els vinculats als membres més afavorits en el sí de l'activitat i, lògicament, els senyors de tint. Ara bé, val la pena esmentar com els assaltants registrats no eren tintorers, sinó d'altres activitats com ara forner o picapedrer, però majoritàriament eren membres d'altres oficis tèxtils, destacant-se teixidors de llana i paraïres (Quadre 3), amb el protagonisme que tengueren uns i altres en el decurs de les Germanies.

Com era d'esperar, les instal·lacions d'aquests membres afavorits varen esser de les més castigades del conjunt d'immobles en el decurs dels actes de violència propis de la revolta.⁵ Només hi ha referències molt genèriques i fan palès com varen esser objecte del furor popular: els saquejaren de llenya i sovint es cremaren, essent els més atacats els de mestre Bartomeu Ballester i els d'un tal Garau.⁶ I precisament un Bartomeu Ballester, tintorer, figura com a màxim contribuents a la Talla de 1512 (Quadre 1), amb més de 6 L. assignades, si bé tan sols arribà a pagar 38 sous.

En conjunt, la devastació fou prou intensa com per a què cinquanta-tres anys més tard les instal·lacions amb capacitat de funcionar fossin tan sols vuit, segons l'Estim de 1576 (Quadre 4), una font que, per altra banda assenyala amb claredat com es mantenia la forta senyorialització.

⁵ BERNAT I ROCA, M., "Libre de Reparacions de les cases de la present Ciutat de Mallorca (1525)", *BSAL*, 56 (2000), pp. 117-144.

⁶ QUADRADO, J. M., *Informacions judicials ...*, p. 54: núm. 663 i núm. 679; p. 55: núm. 695; p. 69: núm. 909; p. 71: núm. 94; p. 90: núm. 1.152; p. 91: núm. 1.154 i 1.155.

QUADRE 4: Relació d'avalotadors que varen intervenir en la destrucció de tints durant les Germanies:			
REG.	NOM:	OFICI:	FET:
663	Juan de Sant Johan	forner	[...] <i>ell y un seu mosso may feyan sino portarses llenyas dels tints.</i>
679	Juan Ballester	teixidor de llana	[...] <i>enderroca los tints de mestre Bartomeu.</i>
695	Andreu Tallades	teixidor	[...] <i>enderrocava casas de los bons y los tints de mestre Bartomeu Ballester.</i>
909	Gabriel Salomon	capdegauita	[...] <i>ajuda a enderrocar los tints den Garau</i>
941	Martí Pellicer	picapedrer	[...] <i>anava a enderrocar los horts, tints y cases.</i>
1.117	Antoni Salvador, mestre	teixidor de llana	[...] <i>enderrocava les parets dels horts y tints y aportava se.n cremar les vigues d.aquests</i>
1.152	Antoni Juan	paraire	[...] <i>feya aportar vigas dels tints y cremava tot.</i>
1.154	Juanot Oriol	paraire	[...] <i>prenia llenam dels tints per cremar y perxas.</i>
1.155	Juan Oriol	paraire	[...] <i>furtava llenyams dels tints.</i>

Font: QUADRADO, J. M., *Informacions judicials ...* Elaboració pròpia.

Dels tints constatats, tots en El Terme, tres es trobaven en mans de mossèn Rafel Gomila, mossèn Joanot Peretó i mossèn Pere Tolsa, mentres que un quart era de Vicenç Tolsa, únic a qui es coneix certament com a tintorer. Resulta obvi que aquests tints havien de funcionar en règim de companyies essent-ne els esmentats els senyors de tint, aspecte que ja s'ha comentat i que responia a una pràctic ben estesa, heretada del segle anterior.

No és d'estranyar, per tant, que a 1547, haguessin estat els paraires els que s'encarregaren de presentar uns capítols pel redreç de la tintoreria. Resulta evident que el col·lectiu de tintorers, poc nombrós, desfet a causa del llast de la crisi econòmica del segle anterior, agreujada per la desfeta agermanada, i sense massa capacitat de decisió, no podia comptar en cap força per prendre una iniciativa.

A més a més, la depauperació econòmica de la majoria d'ells era tal que es veien reduïts a fer qualsevol feina de la cadena de la manufactura tèxtil, encara que no tengués relació amb el tintat. Una d'elles era la d'acceptar els encàrrecs d'un ampli sector de mercaders que es dedicaven a fer sargir els draps fraudulents que havien estat escapçats.⁸ D'aquesta manera, es podien vendre com a bons als mercats de fora regne, especialment a Sicília. A això, s'ha d'afegir que el que es tenia era de pèssima qualitat. En conseqüència i una vegada més, la draperia mallorquina patia de descrèdit a tots els mercats habituals.⁹

⁷ BERNAT I ROCA, M., "De la companyia al monopoli: El cas dels tints (S. XV)", *Afers*, IX, núm. 18 (1994), pp. 443-460.

⁸ BERNAT I ROCA, M., *Els «III mesters de la llana»...*, pp. 33-36.

⁹ ARM, AH, EU 37, f. 298: [...] *car los mercaders [...] els draps ascapsats fan los fer als tintorers un cap de modo que per aquests draps no cessa lo descredit dels altres [...]*

Pel que fa a aquesta relació de tintorers de 1576, no deixa d'esser curiós que només un d'ells, Vicenç Tolsa, fos efectivament tintorer, per més que se l'ha de considerar també com a senyor de tints, amb una estimació de béns per valor de 1.000 L., xifra que duplica pràcticament la de l'immediat en taxació, Pere Martí, a qui se li reconeixen 550 L. El que s'ha de remarcar –al marge de la coincidència de llinatge amb mossèn Pere Tolsa– és el fet que aquest mateix Vicenç Tolsa apareix entre els que seran convocats com a testimonis en el plet d'Onofre Rodríguez contra la Universitat.

Dels altres, només se sap en certesa que Ventura Rodríguez, amb béns per valor de 425 L., i els hereus d'Alonso Rodríguez, amb béns valorats en 300 L., havien comptat en moments anteriors amb tints propis, cosa que no es fàcil inferir dels altres. Amb tot, el nombre real de tintorers havia d'esser major. El que passa és que no eren titulars de cap propietat i menys d'uns tints; per això, no surten a l'Estim de referència com a posseïdors no ja de cap instal·lació, sinó de qualsevol altre bé immoble.

A 1586, la situació no havia millorat. Per això, quan l'1 de març d'aquell any s'hagueren de reunir els jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca, dos dels bolladors de la draperia, els sobreposats dels paraires, els dels sastres i alguns prohoms d'ambdós oficis, també hi acudí Ventura Rodríguez com a tintorer. No heu feu en representació del conjunt de l'Ofici, ja que el Col·legi no existia, sinó que sembla que hi anà a títol personal o en virtut d'un reconeixement fonamentat en altres causes. Es pot, emperò, inferir que el seu origen valencià hi tendria qualche cosa a veure, donada la temàtica de la reunió. La junta es feia

para tractar sobre de donar forma en lo teñyr dels draps, per seguir.se tan gran abus, y frauds de cada dia en.dites tintes, la qual cosa redunda en gran dany del be comu vistes moltes faltes en las tintas.

La qüestió era important, ja que hi havia l'opinió de què els draps s'havien de teñir d'acord amb les *capitols antics fets sobre les tintes* i deixar-se de tècniques modernes com les que *acustumen a teñir en València*.¹⁰ La diferència radicava en què, segons la normativa antiga, les tines s'havien de preparar en fred, mentres que el que es proposava era fer-ho en calent.¹¹ Al marge de l'estalvi de temps que suposava el canvi, també duia aparellat el reconeixement i admissió de nous productes tintoris, alguns d'ells venguts d'Amèrica i no massa apreciats fins aquell moment.¹²

A més a més, suposava noves tines, calderes, infraestructura per encalantir-les i increment de combustibles. Tot junt requeria inversions per part d'un col·lectiu de

¹⁰ Monestir de La Real - Biblioteca Balear: BB-XVII-66, ff. 28-29.

¹¹ DEYÀ BAUZÀ, M. J., "Dos dinastías de menestrales en la Mallorca del Antiguo Régimen: Los Femenia y los Rodríguez", *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, 15 (2005), pp. 27-39. Veure pp. 38-39.

¹² BERNAT I ROCA, M., "«Secret de l'ofici» L'exemple dels tintorers (Ciutat de Mallorca, segles XIV – XVII)", *IV Congrés El Nostre Patrimoni Cultural: El Català patrimoni de Mallorca*, Palma: Societat Arqueològica Lul·liana, 1997, pp. 73-88.

menstrals prou castigat i sotmès als interessos d'altres amb major capacitat econòmica, com els paraires i els comerciants. Per altra banda, no s'ha de deixar de costat que el Col·legi de Teixidors de Llana, el Col·legi de Teixidors de Lli i el teixidors de Seda s'havien acostumat a tenyir les seves pròpies manufactures aplicant lliurement mètodes i tècniques, així com usant productes de tota casta.

A aquest panorama encara se n'hi ha de sumar un altre: els danys causats per les expropiacions que es derivaren de la construcció del darrer recinte de murades que tengué Ciutat de Mallorca. Les obres de reforçament de la quarta murada ja havien incidit d'alguna manera en la zona majoritària d'emplaçament dels tints. La traça del quint i darrer recinte murari, amb el seu vall, havia de passar per part dels solars que aquells ocupaven amb inclusió de les cases, corrals i/o horts que els poguessin acompanyar.

Val a dir, emperò, que la qüestió no es limitava només al Sitjar ni a aquestes instal·lacions. Així, per exemple, a 1575 va esser enderrocat el molí de la Porta de Santa Margalida, en mans del monestir de La Real.¹³ El conflicte radicava no sols en la destrucció sinó en els retards en el pagament de les indemnitzacions, fos qui fos el qui les havia de rebre, a més de la pèrdua de les rendes que generaven aquests enginys.¹⁴ Una mostra en pot esser el cas del monestir de Santa Clara, també titular d'un molí enderrocat. A 1579, la Universitat discutia una provisió reial, datada l'any anterior i segons la qual la comunitat de monges franciscanes havia presentat una demanda en el sentit que

fos proveyt y manat esser pagats al dit nostro monestir en continent los danys que nos són estats donats en lo anderroch y [...] fet inútil lo molí que dit nostro monastir tenia en la Porta Pintada per la construcció del bestió allí fet y dits danys esser pagats dels diners dels quals es paga la fortificació.

La suma demanada suposava 624 L. 4 s. i 6 d., de la qual en reberen a compte 15 L. 12 s.¹⁵ Amb tot, s'ha de dir que aquest tema de les expropiacions no era més que un altre problema enmig de tot el conjunt que envoltava aquesta obra, on la defraudació i malversació de fons, la prevaricació, les falses acusacions i els malentesos foren una constant.¹⁶

¹³ ARM, Arxiu Torrella, Armari 2, Fardell 33/B, Plec 6, ff. 6v-7. Segons precisa aquesta font, es trobava situat enfront del convent de Santa Margalida i d'ell en rebien aigua els altres molins del carrer del Oms i del Pla del Carme.

¹⁴ BERNAT I ROCA, M.; SERRA I BARCELÓ, J., *La síquia d'en Baster*, Col. Quaderns de Ca la Gran Cristiana, núm. 13, Palma: Museu de Mallorca, 2000, pp. 21-24.

¹⁵ ARM, AH, EU 48, ff. 120-123.

¹⁶ BERNAT I ROCA, M.; SERRA I BARCELÓ, J., "El darrer recinte: els inicis de la quinta murada de Ciutat de Mallorca (s. XVI)", *Estudis Baleàrics*, 70 (2002), pp. 37-60.

2.- Els tints del Sitjar

Com ja s'ha enunciat, en el segle XIV va tenir lloc un canvi d'ubicació dels tints de Ciutat de Mallorca. Alguns dels existents, a l'igual que amb altres activitats,¹⁷ havien d'esser herència dels de Madīna Mayūrqa. Això vol dir que, en principi, es podien trobar concentrats en un determinat lloc, sense que això exclogués que se'n trobassin a altres indrets. Fos con fos, juntament amb l'Adoberia, varen ser de les instal·lacions manufactureres que més aviat es desplaçaren del centre urbà, ja que l'ordre es dictà a 1381.¹⁸

Activitats com les gerrerries, l'adobat de pells i cuiros, els forns de coure pa i altres eren generadores de problemes ambientals i els tints en concret emanaven fums, bafs que provocaven una atmosfera humida i generaven aigües contaminades,¹⁹ hi havia el perill d'incendis... A això s'ha de sumar que el tractament per preparar certs productes tintoris ho venia a agreujar. Per exemple i entre els pigments, la fermentació del pastel²⁰ o la de l'orxella, que s'adobaven amb amoníac -procedent de l'orina tan humana com a animal- i calç,²¹ desprenien fortes olors molt molestes i qui sap si també tòxiques, segons registren certs documents d'indrets com Múrcia;²² per mordentar o per virar colors, s'aplicaven el vidriol o el caparrós,...

Per tot això, la raó esgrimida va esser el de l'ornament de la ciutat, en el sentit d'atendre no tant al paisatge urbà com a determinats aspectes higiènics. En conjunt, era la resposta de les autoritats per evitar la brutor i les males olors que se'n derivaven, ja que podien corrompre l'aire desfermant tot tipus de malalties i epidèmies segons les creences mèdiques del moment.²³

Per altra part, els obradors de tint consumien gran quantitats d'aigua que, un cop emprada i saturada dels productes tintoris –mordents i colorants- s'havien d'evacuar. Per fer-ho, se solien aprofitar torrents propers o, en el cas de Ciutat de Mallorca, Sa Riera. A ella anaven a parar totes les aigües dels obradors que els paraires tenien en el carrer del seu nom i en els adjacents –com el carrer del Port Fangós o el dels Abaixadors, actual Jovellanos-, a més de disposar d'uns rentadors just devora del llit.²⁴

¹⁷ BERNAT I ROCA, M., “De Madīna Mayūrqa a Ciutat de Mallorca. Feudalismo e infraestructura artesanal (Ciutat de Mallorca, 1230 – 1300)”, *Boletín de Arqueología Medieval*, XII (2005), pp. 139-190.

¹⁸ ARM, Còdex del Rosselló Vell, – f. 289.

¹⁹ CORDOBA DE LA LLAVE, R., “Los residuos urbanos de origen industrial en la Córdoba medieval y su tratamiento”, *IX Jornades d'Estudis Històrics Locals: La manufactura urbana i els menestrals (SS. XIII – XVI)*, Palma, IEB, 1991, pp. 41-70.

²⁰ BERNAT, M., *Els «III mesters de la llana» ...*, pp. 164-165.

²¹ BERNAT, M., *Els «III mesters de la llana» ...*, p. 161.

²² MARTÍNEZ, M., *La industria del vestido en Murcia*, Murcia: Academia Alfonso X el Sabio, 1988, p. 70.

²³ CIPOLLA, C. M., *Contra un enemigo mortal e invisible*, Barcelona: Ed. Crítica, 1993, pp. 18-19.

²⁴ ZAFORTEZAY MUSOLES, D., *La ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico*. Palma: Ajuntament de Palma, 1988, II, p. 35.

Aquestes pràctiques, en part, es va veure destorbades per la desviació de 1613, encara que no del tot. Si bé s'acaba amb el vessat d'aigües residuals, els rentadors de Sa Riera perduraren alguns anys més, com bé ho demostra la seva presència en primera línia de l'anònim quadre al oli titulat *Segunda parte de la vida del ombre moço medido en mascarar, fiestas, bailes i otros regocijos en el Borne de Palma* datable cap a 1620.²⁵

Els nous emplaçaments se cercaren en zones perifèriques, escassament poblades, mesura generalment aplicada arreu durant la Baixa Edat Mitjana per tal d'allunyar, encobrir, aïllar o simplement amagar allò que destorbava.²⁶ Els diferents tints repartits per Ciutat de Mallorca, a partir de 1381, en principi s'anaren desplaçant a la banda nord-est, cap a la zona del Sitjar, i fora murada. Es tractava d'un emplaçament que complia tot els requisits: els allunyava suficientment del centre i era un lloc encara no massa poblat, a més de trobar-se proper al Camp del Tirador dels paraïres –existent des de 1324²⁷ –, la qual cosa facilitava que aquests exercissin influència i control sobre l'activitat dels tintorers.

Per altra banda, no deixa de cridar l'atenció, emperò, el que s'elegís aquest indret. El topònim de Sitjar es deu a la presència de sitges o dipòsits de gra en aquest lloc,²⁸ considerat idoni per tractar-se d'un dels punt elevats del nucli urbà i, en conseqüència, ben orejat i sec, cosa que havia d'afavorir la conservació del que s'emmagatzemàs. Una idoneïtat que tints i segons quins altres tipus d'obradors havia de destorbar necessàriament, sobre tot pel que fa a les filtracions de les aigües que s'abocassin a les vies públiques.

La realitat és que res impedí que es convertís en l'enclavament no sols on hi anaren a parar tints, sinó també altres activitats de caire industrial com ara saboneries, una activitat ben relacionada amb la manufactura tèxtil.²⁹ No pot cridar, per tant, l'atenció que, al llarg dels segle XV, sigui en la parròquia de Sant Jaume, demarcació a la qual pertany el Sitjar, on s'hi trobin domiciliats la major part dels tintorers detectats.

²⁵ BERNAT I ROCA, M.; SERRA I BARCELÓ, J., *Els teixits a les Illes Balears (Segles XIII - XVIII)*, Palma: Conselleria d'Indústria. Institut Balear de Disseny. Col. El disseny a l'artesanía balear, 1998, Vol. 4. TOS MELIÀ, J., *Palma a través de la cartografia (1596 – 1902)*, Palma: Ajuntament de Palma, 2009, pp. 255-256.

²⁶ CORDOBA DE LA LLAVE, R., "Eliminación y reciclaje de residuos urbanos en la Castilla bajomedieval", *Acta historica et archæologica mediævalia*, 19 (1998), pp. 145-169.

²⁷ BERNAT, M., Els «III mesters de la llana» ..., pp. 68-71.

²⁸ ZAFORTEZA Y MUSOLES, D., *La ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico*, Palma: Ajuntament de Palma, 1988, V, p. 283.

²⁹ DEYÁ BAUZÁ, M., "La pañería mallorquina a fines del Reino Privativo (1329–1343)", *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó: El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta* Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, I, pp. 345-358.

QUADRE 6: Distribució per parròquies dels tintorers a Ciutat del Mallorca en el segle XV					
	STA. EULÀLIA	ST. JAUME	ST. NICOLAU	STA. CREU	ST. MIQUEL
1478	5	13	-	2	-
1483	5	11	-	-	-
1512	-	5	-	2	1

Font: BARCELÓ *La Ciutat de Mallorca ...*, pp. 170 i 173.

Ara bé, es tracta de domiciliacions intramur i no tenen perquè correspondre's amb instal·lacions fora del recinte urbà, dades que les fonts de referència no recullen. Una de les poques notícies sobre uns tints en aquest lloc anterior al segle XVII data de 1506 i al·ludeix al lloguer que en feu el notari Miquel Moranta al tintorer Joan Cruïlles per temps d'un any a raó de 23 L.³⁰

QUADRE 7: Relació de propietaris de tints - Estim General de 1576 (en L.)			
NOM:	OFICI:	LOCALITZACIÓ:	VALORACIÓ
Vicens Tolsa	tintorer	El Terme	1.000
Rafel Gomila, mossèn		El Terme	1.000
Joanot Peretó, mossèn		El Terme	1.000
Antoni Oliver	tintorer	El Terme	500
Pere Tolsa, mossèn		El Terme	800

Font: ARM, AH 2.085, f. 1-189. Elaboració pròpia.

De totes maneres, a l'Estim General de Ciutat de Mallorca de 1576, els cinc tints que s'hi esmenten amb claredat es donen com a situats en El Terme, sense més precisions (Quadre 7), cosa que confirma la seva desaparició de l'interior recinte murari. Un nombre d'instal·lacions –cinc– que s'ha de contrastar amb la relació de tintorers –vuit– (Quadre 8).

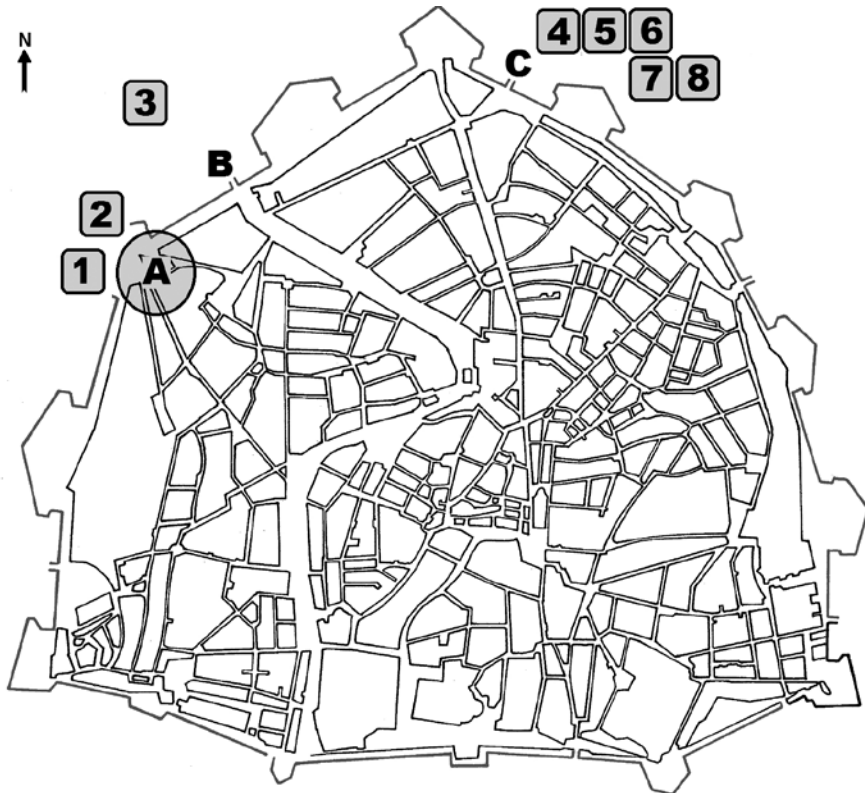
QUADRE 8: Tintorers de Ciutat de Mallorca - Estim General de 1576 (en L.)	
NOM:	VALORACIÓ
Ramon Rodríguez	150
Pere Antoni Oliver	287
Hereus d'Alonso Rodríguez	300
Ventura Rodríguez	425
Tomàs de Lapis	450
Antoni Oliver	500
Pere Martí	550
Vicens Tolsa	1.000
TOTAL:	3.662
MITJANA:	457,75

Font: ARM, AH 2.085, ff. 1-189.
Elaboració pròpia.

³⁰ BARCELÓ CRESPI, M; ROSSELLÓ BORDOY, G., *La ciudad de Mallorca. La vida cotidiana en una ciudad mediterránea medieval*, Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2006, p. 137.

Una dada i l'altra el que evidencien és com, lògicament, els menestrals eren més nombrosos que els senyors de tint, coincidint la propietat de les instal·lacions amb la condició de tintorer només en dos casos: Antoni Oliver i Vicenç Tolsa, amb una valoració de 500 i 1.000 L. respectivament. Entre els sis restants i també identificats com a tintorers s'hi troben els hereus d'Alonso Rodríguez i Ventura Rodríguez, sense que se'ls lligui amb cap titularitat de tints, s'ha de suposar si a causa de què ja havien estat enderrocats.

Tints documentats a Ciutat de Mallorca
a les darreries del segle XVI i al llarg del segle XVII

- A. El Sitjar
- B. Porta de Jesús
- C. Porta Pintada Nova o porta de Santa Margalida
- 1. Tints dels Rodríguez
- 2. Tints de Vicenç Tolsa
- 3. Tints del Camp del Tirador dels Paraires o Casa dels Tints
- 4. Tints de Miquel Pont de la Terra, prop de la porta Pintada
- 5. Tints de Rafel i Joan Pont de la Terra, en el camí del convent d'Ítria
- 6. Tints de Pere Antoni Ripoll, en el camí del convent de Jesús, en l'hort davant la porta Pintada.
- 7. Tints de Joan Sintes, prop del convent d'Ítria
- 8. Tints de Bartomeu Amengual a. Llucià, prop del convent d'Ítria

La construcció del cinquè recinte murari ocasionà l'enderrocament o simple desplaçament d'aquestes instal·lacions a altres llocs fora murada i així se'ls troba al llarg del segle XVII, abans de la reerecció del Col·legi de Tintorers a 1669.³¹ Consta que el Col·legi de Paraires en construí uns per a ús dels seus confreres, posant-hi al cap un membre del seu ofici i no un tintorer.³² L'interès dels paraires per no dependre de ningú aliè a l'ofici és ben comprensible, tota vegada que el tintat d'un drap de llana podia suposar a l'entorn del 20 o el 25 % del cost de producció.³³ Aquests tints els situà en el Camp del Tirador, no massa lluny del Sitjar, però no tan arrecerats a les murades com per a què es veiessin en perill per la nova construcció.

La incidència de les obres és el que degué determinar l'aparició de nous llocs d'emplaçament d'instal·lacions tintoreres. Un indret va ser la porta Pintada Nova, però fora del recinte murari i a prou distància d'ell. Es comença a detectar a partir de 1670, un cop reerigit el Col·legi de Tintorers. Se sap de l'existència d'uns tints de Miquel Pont de la Terra, major,³⁴ enderrocats pel diluvi de 1625³⁵ i reedificats.³⁶ No fou la darrera vegada que patiren a causa de les pluges torrencials. A 1635 es produí una nova inundació y

*[...] per lo infidelis diluvi que esdevingue als 7 de octubre de siscents trenta sinch, les ayguas derribaren las suas habitacions y tinas y se.n portaren robes, materials, alajas y demes hazienda de dits tintorer [...].*³⁷

Un nou punt de concentració d'instal·lacions, no massa llunyà de la porta Pintada, és el que aparegué cap a l'entorn del convent d'Ítria. Hi havia els tints de Pere Antoni Ripoll i els de Rafel i Joan Pont de la Terra, que creaven basses d'aigües brutes prop del camí que duia a aquest convent.³⁸ A 1661 consten un altres tints, construïts a petició de Pere Antoni Ripoll, nebot de Miquel Pont de la Terra.³⁹ Tot i que era fama que, en aquests darrers no s'hi feia feina, fins arribar al punt de dir-se que ni tan sols hi havia cap ormeig de tenyir,⁴⁰ el cert és que hi va haver diverses queixes pels problemes

³¹ BERNAT, M., Els «III mesters de la llana» ..., pp. 110-114.

³² BERNAT, M., Els «III mesters de la llana» ..., pp. 72-73.

³³ DEYÀ BAUZÀ, M., *La manufactura de la llana a la Mallorca moderna (Segles XVI–XVII)*, Palma: El Tall Editorial, 1998. ARM, AA 9/5, ff. 43-43v. A l'entorn de 1650, per tenyir una peça de drap es cobraven 4 L. que posteriorment pujaren a 6 L.

³⁴ ARM, AA 9/5, f. 44.

³⁵ ARM, AA 9/5, f. 82.

³⁶ ARM, AA 9/5, f. 64.

³⁷ ARM, AH, LR 98, f. 225.

³⁸ ARM, AH, EU 75, f. 157v.

³⁹ ARM, AH, EU 75, ff. 153v-154.

⁴⁰ ARM, AA9/5, ff. 44, 49v, 55 i 64.

d'insalubritat que donaven amb l'emanació de *vapors*.⁴¹ Finalment, hi ha constància d'uns que eren propietat de Joan Sintes⁴² i un altres pertanyents a Bartomeu Amengual a. Lluçà.⁴³

Val a dir, emperò, que per diverses circumstàncies en realitat només funcionaven dues d'aquestes instal·lacions: els tints de l'Ofici de Paraires⁴⁴ i els tints de la família Pont de la Terra. Aquest, de fet, enlloc d'esser uns tints normals, més havien devien assemblar-se a un complex clarament preindustrial fonamentat en vàries instal·lacions pertanyents a diversos membres de la mateixa família, bé per sang, bé per parentiu adquirit o per l'existència d'altres vincles dependència directa.⁴⁵

3.- Onofre Rodríguez

Onofre Rodríguez era membre d'una família de tintorers originària de València. El primer en comparèixer a Mallorca fou Ventura Rodríguez que l'any 1528 presentà sol·licitud de franquesa per establir-se a l'illa. Arribà en el context dels beneficis fiscals amb els quals els jurats del regne volgueren afavorir la venguda de menestrals a l'illa després de la desfeta agermanada⁴⁶ i es convertí en el genearca d'una nissaga amb un destacat paper al llarg del segle XVI.

Com es veu a l'arbre genealògic, el primer Ventura va tenir dos fills i una filla, Catalina. Dels dos germans, Alonso, que era el major, es dedicà més a l'activitat de comerciant i actuà pràcticament com a un senyor de tint; Ventura, en canvi, seguí l'ofici patern. Ambdós germans actuaren associats des de la mort del pare a 1554 fins almanco 1560. A partir d'aquest moment, Alonso i Ventura treballaren amb socis diversos cada un pel seu costat.⁴⁷

⁴¹ ARM, AH, EU 75, ff. 153v-154.
ARM, AH, EU 75 – f. 157v.

⁴² ARM, AA 9/5, f. 44.

⁴³ ARM, AA 9/5, f. 55v. DEYÀ, M., *La manufactura ... moderna ...*, pp. 195-202.

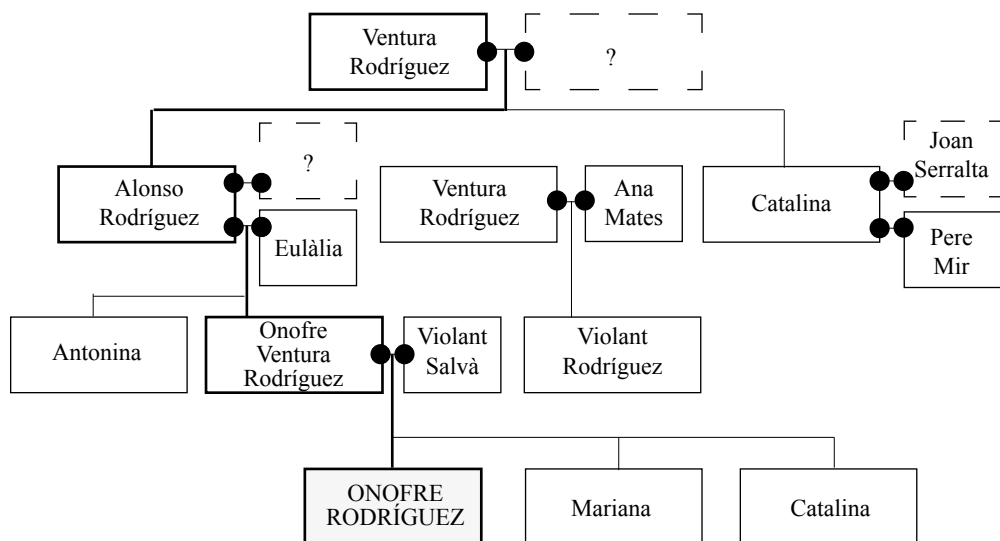
⁴⁴ BERNAT, M., *Els «III mesters de la llana» ...*, pp. 110-113.

⁴⁵ ARM, AA 9/5, ff.42-42v. De fet consta que, cap a 1649, els tintorers de llinatge Pont de la Terra o amb vincles familiars eren: Miquel, major; Miquel, menor; Rafel; Francesc; Josep; Joan i Bartomeu; Nicolau, fill de Bartomeu i Miquel Palliser, nebot i gendre de Miquel, major.

⁴⁶ BERNAT I ROCA, M.; DEYÀ BAUZÀ, M.J.; SERRA I BARCELÓ, J., “«D'estranya nació». Artesanos extranjeros en el Reino de Mallorca (ss. XVI – XVIII)”, I Coloquio Internacional: Los extranjeros en la España Moderna, I, Málaga: Universitat de Málaga. Departament de Historia Moderna, 2003, pp. 187-202.

⁴⁷ DEYÀ, M., “Dos dinastías de menestrales ...”, pp. 32-38.

Aproximació a l'arbre genealògic d'Onofre Vaquer

Alonso Rodríguez casà en segones núpcies amb Eulàlia,⁴⁸ matrimoni del qual se sap que en nasqueren un fill, Onofre Ventura, i una filla, Antonina.⁴⁹ Eulàlia enviudà en data que s'ignora, però a l'Estim de Ciutat de Mallorca de 1576 ja hi figuren anotats els hereus amb béns per valor de 300 L. (Quadre 8), si bé donant-li l'ofici de tintorer en comptes del de comerciant, la qual cosa evidencia la seva doble activitat.

El testament d'Eulàlia, de 17 de setembre de 1601, en poder del notari Jordi Mir,⁵⁰ feu hereu universal Onofre Ventura.⁵¹ Aquest casà amb Violant Salvà, matrimoni del qual varen néixer dues filles, Mariana i Catalina, i un fill, Onofre, que seguí amb l'ofici familiar, sent-ne la quarta generació que l'exercia a l'illa. Fou hereu universal per testament atorgat el 28 d'octubre de 1612 davant el notari Pere Joan Pons.⁵²

Onofre Ventura és el que interposà plet a la Universitat i la informació continguda en el corresponent lligall dona notícia de la seva condició a l'any 1620, moment d'iniciar-lo. Els testimonis interrogats foren Pere Despuig i el capeller Joan Borràs, que deposaren dia 4 de juliol de 1621.

⁴⁸ ARM, AH 6.018, Paper solt, sofalcat entre 12v-13: *Ab testimoni rebut per lo discret mossèn Jordi Mir, notari, als 17 setembre 1601 la senyora Eulalia, muller en segones núpcies de mossèn Alonso Rodríguez, tintorer, que ha fet hereu seu mossèn Honofre Ventura Rodríguez, son fill, a ses llibres voluntats y dels seus.*

⁴⁹ ARM, AH 6.018, f. 18v.

⁵⁰ ARM, AH 6.018, ff. 1v, 4v-5 i 14-15.

⁵¹ ARM, Prot. M 1234. S'ha intentat localitzar aquest testament, però el mal estat del lligall per l'ús de tinta molt àcida n'ha impedit la consulta.

⁵² ARM, Prot. P 620, ff. 83v-85v.

Les qüestions giraren primordialment sobre la seva situació econòmica. Ambdós coincidiren en definir-lo com a un jove de mig estament, que vivia de la seva feina, sense especificar-la, que no posseïa béns mobles ni immobles ni cap cens, i declararen que el tenien per pobre, per la qual cosa eren de l'opinió de què *no te possibilitat de procehir la present causa*.⁵³

4.- Els tints enderrocats

Els béns immobles documentables en mans dels Rodríguez són diversos i una part important eren els tints. Les primeres instal·lacions d'aquesta naturalesa pertanyents a la família es daten a 1542 i foren comprats pel primer Ventura Rodríguez *en lo carrer de Bonayre prop de la porta del Sitjar*, que se sumaven a una peça de terra *davant dels tints* adquirida l'any anterior i uns altres tints *ab son casal y hort contiguos fora los murs de la Ciutat* comprats a 1543 a Bartomeu Caldentey per 200 L.⁵⁴

Aquests darrers confrontaven, per tres parts, amb la via pública i per la quarta amb la saboneria del mercader Pere Ribes.⁵⁵ Es trobaven sots alou reial, en porció que havia estat de Nunyo Sanç i comportaven diverses càrregues senyoriales. Una part d'ells havien de pagar 10 sous als hereus d'Antoni Foncs, mercader, per la festa de Sant Joan i altres 6 sous als hereus de Joanot Berard, cavaller i doctor en lleis, per la festa de Sant Lluç Evangelista; una altra part corresponia al tintorer Rafel Çavenals, que la tenia pels hereus del notari Miquel Moranta i se'n pagaven 4 L. per a Tots Sants.⁵⁶

Es pot inferir que, dels dos tints, en passà un a cada un dels fills i tot sembla indicar que els del Sitjar correspongueren a Alonso Rodríguez. Per línia directa, són els que heretà Onofre Rodríguez, després de refer la part tocant a la seva germana Antonina, segons consta per acta en poder del notari Rafel Bonet amb data de 10 de maig de 1574.⁵⁷ Aquests drets es pagaren el 7 de octubre de 1589.⁵⁸

La compra de 1542 s'havia convertit en un conjunt que constava de casa, hort amb safareigs i tints. De la casa només es diu que tenia molt d'espai i que estava preparada per fer-hi la feina de tintar amb *istantias prou acomodades*, tal i com ho manifestaven els tintorers Cristòfol Reynés i Rafel Gomila, el primer dels quals hi havia fet feina

⁵³ ARM, AH 6.018, ff. 2v-4.

⁵⁴ DEYÁ, M., "Dos dinastías de menestrales ...", pp. 32-33.
ARM, AH 6.018, f. 18. Val a dir, emperò, que a l'Estim General de 1576, el primer Ventura Rodríguez apareix amb béns immobles per valor de 425 L. (Quadre 6).
ARM, AH 1.054. Amb el títol de *Aguas de la Ciudad* i datat a 1540, recull la relació de *tanders* d'aigua a la Vila d'Avall de Ciutat de Mallorca. Al f. 4 hi consta el genearca Ventura Rodríguez amb una fibla valorada amb 4 sous i 2 diners.

⁵⁵ DEYÁ, M., "Dos dinastías de menestrales ...", p. 33.

⁵⁶ ARM, AH 6.018, ff. 20-21v. Recordi's que, a 1506, aquest notari llogà aquesta part al tintorer Joan Cruïlles.

⁵⁷ ARM, AH 6.018, f. 18v.

⁵⁸ ARM, AH 6.018, ff. 18v-19.

deu o dotze anys.⁵⁹

El que millor es pot besllumar, emperò, són els tints pròpiament dits i els testimonis es mostren d'acord en considerar-los grans i ben equipats. Tots els convocats eren tintorers i coneixien les instal·lacions bé per haver-hi anat diverses vegades o bé, com ja s'ha vist, per haver-hi treballat. Les declaracions es feren el 26 de novembre de 1587 en presència de misser Jeroni Sempera, advocat fiscal i Joanot Mollet, notari i procurador fiscal patrimonial, en el que encara es coneixien com a *tints de la dita Eulalia Rodriguez*.⁶⁰

Segons Rafel Gomila, Joan Balaguer, Joan Antoni Oliver, Gabriel Domingo i el ja esmentat Cristòfol Reynés comptaven amb tres calderes –dues eren grans i una petita–, tres o quatre tines i dos safareigs. Una infraestructura que, en la opinió concreta de Joan Balaguer, *tenian poch tins en Mallorca*.⁶¹ Hi redundà el ja conegut Vicenç Tolsa, tot dient que *eren molt bons tins amb molts de spays y molts arreus y molta casa y hort*.⁶² Els safareigs, òbviament, devien servir tant per regar l'hort com per subministrar cabal a l'obrador i se'ls ha de suposar que rebien l'aigua del canó dels tintorers,⁶³ a les hores sustentat per uns arcs que restaren en peus fins a principis del segle XX.

5.- El plet contra la Universitat

Ja s'ha comentat com la construcció de quint recinte murari de Ciutat de Mallorca es va veure plena de conflictes. La necessitat d'enderrocar diverses construccions i els danys que això suposà als diferents propietaris va esser un d'ells, a causa de les indemnitzacions que s'havien de pagar. Un d'aquests casos és el que afectà els tints heretats per Onofre Rodríguez, situats fora murada, a l'indret del Sitjar.

En algun moment entre 1576 - 1577 –anys en què ja es realitzaren intervencions a tot el perímetre murari de Ciutat de Mallorca⁶⁴– i 1587, algunes de les edificacions existents als voltants de la Porta del Sitjar foren enderrocades. No eren les primeres. A 1551, ja va esser objecte d'intervencions per fer-hi un bastió, obra d'Hug de Courtray⁶⁵ i a 1556 hi hagué expropiacions per seguir amb la construcció. Va esser, de totes

⁵⁹ ARM, AH 6.018, ff. 7-7v i 10v-11.

⁶⁰ ARM, AH 6.018, f. 6.

⁶¹ ARM, AH 6.018, ff. 6v-9v.

⁶² ARM, AH 6.018, ff. 10-10v.

⁶³ Els tintorer en gaudien, per privilegi, des de 1330, encara que tal vegada en venien fent ús des de temps enrere. Veure: FONTANALS JAUMÀ, R., *Un plànol de la Sèquia de la Vila del segle XIV (Ciutat de Mallorca)*, *Quaderns de Ca La Gran Cristiana*, núm. 5, Museu de Mallorca, Palma, 1984, pp. 50 i 71. BERNAT I ROCA, M.; SERRA I BARCELÓ, J., “Materiales gráficos para el estudio del abastecimiento de aguas en Ciutat de Mallorca (S. XIV - XVII)”, *I Coloquio de Historia y Medio Físico: El Agua en zonas áridas*, Almería: Instituto de Estudios Almerienses, 1989, II, pp. 839-861.

⁶⁴ BERNAT, M.; SERRA, J., “El inicis del darrer recinte ...”, p. 48 i Fig. 1.

⁶⁵ ESTABÉN RUIZ, F., “De lo bélico mallorquín. Fuerzas militares de Mallorca. Arquitectura militar insular”, *Historia de Mallorca. IV*, Coord. J. Mascaró Pasarius, Palma, 1975, pp. 521-567.

maneres, la intervenció de Jacobo Paleazzo a. Fratin, arribat a l'illa a 1575, que suposà la desaparició de part d'aquests tints –i s'ha d'inferir que d'altres instal·lacions– en un indret on se n'hi ubicaven des de les darreries del segle XIV.

Per ordre dels jurats i en un any per determinar es *demoliern y derrocaren y pregueren uns tints scituats fora los murs de present cituat per obs de la fortificatio*.⁶⁶ Eren els d'Alonso Rodríguez, molt probablement mort sense testar amb anterioritat, a l'entorn de 1575 o 1576, ja que consta que

que foren de la dita Eulalia Rodriguez y com [...] lo dit Noffre Rodriguez sia l·legitim successor del dit Honofre [Ventura] son pare, fill y hereu de la dita Eulalia Rodriguez.⁶⁷

Aquest enderrocament s'havia de compensar econòmicament, ja que, de fet, es tractava d'una expropiació. El cas és que transcorria el temps i aquest pagament no s'efectuava. Això és el que va impulsar a Onofre Rodríguez a actuar contra la Universitat i moure causa. La demanda, tal i com consta amb data de 9 de juliol de 1620, se centrava en

forsar los magnífichs jurats que paguen los just valor dels dits tins juntament ab lo l·legitim interes discorredor fins el dia que li toca comforma los estims fets per cartes reals de Se Magestat.⁶⁸

No era la primera demanda, ja que a 1586 la seva mare ja ho havia fet,⁶⁹ plet que li passà com a part de l'herència. La carta al·ludida és la que havia tramés el rei, amb data de 29 d'abril de 1587, a través d'Hug de Berard, procurador reial, que la rebé el 25 de novembre, la qual va transmetre als jurats el mateix dia. Segons hi consta, el monarca manava que la taxació que

haveis hecho del daño que Eulalia Rodriguez ha recibido en un tinte por causa de la fortification dezimos y mandamos que si la dicha estimation no se hizo con ... de los advogados y procurador fiscal d.esse nuestro reyno dareis orden que de nuevo se buelba ha haser.⁷⁰

Així es complí i presents misser Jeroni Sempera, advocat fiscal, i Joanot Mollet, notari i procurador fiscal patrimonial, el 26 de novembre de 1587 es recolliren els testimonis pertinents, amb una rapidesa gairebé inusitada. Els convocats foren Pere

⁶⁶ ARM, AH 6.018, ff. 4v-5.

⁶⁷ ARM, AH 6.018, f. 18. L'espai on hauria de constar l'any de la defunció apareix en blanc.

⁶⁸ ARM, AH 6.018, f. 5.

⁶⁹ ARM, AH 6.018, f. 13-13v.

⁷⁰ ARM, AH 6.018, ff. 6-6v.

Despuig i el capeller Joan Borràs. Entre les qüestions que es plantejaven, la principal era la de la valoració d'aquests tints. Gairebé tots els interrogats es mostraren d'acord en la quantitat: 1.000 L. moneda de Mallorca, xifra que coincidia amb la reclamada per Onofre Rodríguez *tant per sort principal com per interes*, tal i com especificà Pere Despuig.⁷¹

Només un testimoni donà un taxació diferent. Es tracta de Vicenç Tolsa, ja conegut com a propietari de tints i que es presenta també com a oriünd de València, el qual declarà haver

vist los tins de moson Alonso Rodriguez que estaven junts a uns tins meus que tinch fora los murs de la ciutat y he estat en aquells moltes vegades [...] y segons los stims se han fet de altres tins qui vull son no contant arreus ni calderas valen en sus de setcentas lliuras moneda de Mallorca [...]

S'ha de destacar que només al·ludeix a la propietat i no al que era la infraestructura pròpia dels tints. No es tracta d'una omisió gratuïta, ja que

*si la fortificatio passa havant derrocaran los meus que stan junt a hont staven los de Ventura Rodriguez.*⁷²

Amb la valoració parcial se salvaguardava pel que pogués succeir amb les seves propietats que, com ja s'ha vist, figuren a l'Estim de 1576 taxades precisament amb 1.000 L. Aquest testimoni, a més a més, informa d'on es trobaven més exactament els seus tints esmentats a l'Estim de 1576, genèricament ubicats en El Terme, com tots els altres, cosa que ve confirmar com la zona del Sitjar seguia essent el principal punt d'emplaçament de tints.

Una part important del litigi girava a l'entorn de què la indemnització l'havien de pagar, mitat per mitat, la Universitat i la corona, a l'igual que s'havia de fer amb les restants despeses de les obres de fortificació. Part del problema venien perquè la Universitat ja havia fet el pagament⁷³ i part derivava del fet que *los pertrechos se vendieron despues de haverlos derribados* [els tints]

que montaron conforme al instrumento publico de la almoneda que se hizo 312 L. por donde quedarían limpias 700 L. que paresen pretio harto moderado del qual siendo Vuestra Majestat servido le cabra haver de pagar |solamente la mitat pues el Reyno se oblige a pagar|⁷⁴ la otra en la dicha fortificacion.

⁷¹ ARM, AH 6.018, ff. 3-4v.

⁷² ARM, AH 6.018, ff. 10-10v.

⁷³ ARM, AH 6.018, f. 14v.

⁷⁴ Escrit en el marge esquerra.

Així consta amb data de 12 d'octubre de 1586,⁷⁵ però Onofre Rodríguez ho negà amb declaració del 23 de juny de 1620.⁷⁶ Els anys 1621 i 1622 foren un seguici de testimonis reiteratius per una i altra part, sense que s'arribàs a concloure res. Dissortadament, el lligall del plet no conté la sentència definitiva i, pel moment, no se sap si Onofre Rodríguez va rebre cap compensació pels tints perduts. L'únic evident és que la nissaga dels tintorers Rodríguez s'esvaeix a mesura que avança el segle XVII.

D'aquesta manera, els Ventura, d'haver estat uns menestrals-comerciants prou importants en el panorama de la tintoreria mallorquina en la segona mitat del segle XVI, al tombant de la primera dècada del segle XVII sembla que s'esvaïren. Pot ser es varen extingir o bé l'enderrocament dels tints significà una tal abatuda que els apartà del que havia estat l'ofici familiar i s'hagueren de dedicar a altres activitats.

⁷⁵ ARM, AH 6.018, f. 12.

⁷⁶ ARM, AH 6.018, f. 14v.